

Distopik Gelecek Bağlamında Mekân Kavramı Üzerine Bir Uygulama

Merve Bölükbaşı^a, Şahika Özdemir^{b,*}

^a İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

^b İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, İstanbul, Türkiye

Istanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi (2022) 4 (2): 72-79

<https://doi.org/10.47769/izufbed.1125018>

ORCID ¹ 0000-0002-8331-7139; ² 0000-0002-5762-1962

YAYIN BİLGİSİ

Yayın geçmişi:

Gönderilen tarih: 02 Haziran 2022

Kabul tarihi: 07 Haziran 2022

Anahtar kelimeler:

Mekân Tasarımı

Distopya

Bilim Kurgu

Sinema

İmge

ÖZET

Bu çalışmanın ana çıkış noktası, mevcut fiziksel çevre ve değişen ekosistemin orta vadeli bir gelecekte varacağı noktada konut mekânlarının yeniden nasıl yorumlanacağı sorusuna dayanmaktadır. Olası bir gelecekte varılacak olan ekosistemin nasıl olabileceği, bu ekosistem içinde insanın ne şekilde varlığını sürdürebileceği, tüm bunlar kapsamında insanın en temel ihtiyaçlarından biri olan barınmaya yönelik problemlerin nasıl çözülebileceği soruları çalışmanın başlangıç aşamalarını oluşturmuştur. Bu kapsamda değişen ekosistemin varacağı nokta için distopik bir çevre atmosferinden yola çıkılarak, bu çevreye entegre olabilecek konut mekânına dair yapılabilecek çalışmalar sorgulanmıştır. Fiziksel çevreyi bir konsept olarak değerlendirme fikriyle birlikte konutun da net bir fiziksel tariften ziyade bir imge ve atmosfer ürünü olarak nasıl ele alınabileceği değerlendirilmiştir. Sonraki aşamada, gelecek kurgusunun bir öngörü niteliğinde oluşturulması ve öngörülen gelecek senaryosu içerisinde yer alacak olan kullanıcı ile konut mekânına yönelik önerilerin, bir katılımcı grubu ile yapılacak alan çalışması doğrultusunda gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu sayede katılımcıların gerçekleştireceği, birbirinden farklı, olası gelecek senaryoları ve konut imgesi önerileri üzerinden bir değerlendirme yapma fırsatı doğmuş olacaktır. Birinci modülde distopya ve ütopya kavramlarına dair teorik altyapı sunularak katılımcıların paylaşılan metin ve izledikleri film örneği üzerinden bu kavramlara yönelik analizlerini gerçekleştirmeleri beklenmiştir. Yine birinci modülde yer alan sinema ile sinema ve mekân ilişkilerine yönelik çalışmada ilgili teorik altyapı sunulmuş, sonrasında katılımcıların izledikleri film örnekleri üzerinden filmlerde kullanılan ana kavram ve konseptlere yönelik çalışmalarını ile film mekânlarını analiz ettikleri iki ayrı çalışma yapmaları beklenmiştir. Böylelikle çalışmanın temel kavram ve araçlarını oluşturan distopya, ütopya, sinema, mekân, temsil gibi başlıklar çalışmanın birinci modülü olarak ele alınmıştır. Tez çalışması kapsamında ikinci modülde bireysel olarak yapılan daha fazla film seti ve kavram setleri ile imgeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Üçüncü modülde hazırlanan anket çalışması ile bu saha çalışmasının faydaları ve getirileri sorgulanma fırsatı olmuştur.

An Application on the Concept of Space in the Context of the Dystopic Future

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 02 June 2022

Accepted: 07 June 2022

Key words:

Space Design

Dystopia

Science Fiction

Cinema

Image

ABSTRACT

The main starting point of this study is based on the question of how to reinterpret residential spaces at the point where the existing physical environment and the changing ecosystem will arrive in the medium-term future. The questions of how the ecosystem that will be reached in a possible future can be, how people can survive in this ecosystem, and how to solve the problems related to shelter, which is one of the most basic needs of human beings, constituted the initial stages of the study. In this context, for the point where the changing ecosystem will reach, starting from a dystopian environmental atmosphere, the studies that can be done on the space that can be integrated into this environment have been questioned. Along with the idea of evaluating the physical environment as a concept, how the space can be handled as an image and atmosphere product rather than an accurate physical description has been assessed. In the next stage, it aims to create future fiction as foresight and make suggestions for the user and the residential space, which will be included in the foreseen future scenario, in line with the fieldwork to be done with a group of participants. In this way, there will be an opportunity to evaluate the different possible future scenarios and space image suggestions that the participants will make. In the first module, the theoretical background on the concepts of dystopia and utopia was presented. They were expected to analyze these concepts based on the text shared with the participants and the movie they watched. Again in the first module, the related theoretical background was presented in the study on the relationship between cinema and cinema and space. Then the participants were expected to make two separate studies in which they analyzed the main concepts and concepts used in the films, and the film venues, based on the movie samples they watched. Thus, titles such as dystopia, utopia, cinema, space, representation, which constitute the basic concepts and tools of the study, are considered as the first module of the study.

*Sorumlu yazar.

E-mail adresi: sahika.ozdemir@izu.edu.tr (Şahika Özdemir)

1. Giriş

21. yüzyıl ile distopya alanında verilen eserlerin ele aldığı konuların, küresel iklim değişikliği ve bunun neden olduğu felaketler ile sonuçlarının yaşandığı bir dünya ortamı, salgın hastalık ve pandemiler gibi biyolojik felaketlerin varlığı gibi günümüz problemlerine odaklandığı görülmektedir. Günümüzde, sanayi devrimiyle başlayan, aralıksız şekilde gelişen ve büyüyen endüstri ile teknolojinin, insan hayatını sadece olumlu yönde değil aynı zamanda negatif çıktlarıyla da etkiler duruma geldiği görülmektedir. Distopyaların bu döneme kadar önemli ölçüde beslendiği savaş ortamı ve kültürü ile bunların etkileri gibi konular yerini, her geçen gün geri dönülemez bir noktaya doğru ilerleyen iklim değişikliği, afetler ve küresel salgınlar ile bunların sonucu olarak toplumsal yapı ve ekonominin şekillenmesi gibi konulara bırakmaya başlamıştır.

Zaman ve değişen dünya ile distopyanın da çerçevesi dönüşmeye başlamıştır. Distopyanın konusu artık sadece bir savaş ortamı veya savaş sonrası dünyası değil – bu özelliğini muhafaza etmekle birlikte – aynı zamanda bu ortamlardan arta kalan dünyanın yeni problemleridir. Tüm insanlığı dolaylı yoldan etkileyen olaylar günümüzde yerini etki alanı çok daha geniş ve doğrudan olan olaylara bırakmaya başlamıştır. 21. Yüzyıl distopyalarının kapsamının, yukarıda yer alan örnek eserlerin gelişim sürecinde de görülebileceği gibi, artık sadece insana ait ve dair olmaktan çıkıp içinde bulunduğu fiziksel çevreye doğru kaydığı görülmektedir. Yine geçmiş distopyalarda olduğu gibi günümüz distopyaların da insanın ve onun tercihlerinin ürünleri ve sonuçlarıdır. Fakat bu kez ortaya çıkan ve çıkmaya devam etmekte olan sonuçlar insanlığı geri dönülemez bir eşiğe doğru sürüklemektedir (Yürür, 2017).

Bundan yüz yıl öncesine dönüp bakıldığında, distopyalarda günümüz için ön görülen gelecek senaryolarının benzer bağlamlarda günlük yaşamda yerini aldığı görülmektedir. Gerek teknolojik ve endüstriyel ilerlemeler gerek toplumsal ve kültürel yapının dönüşümü gerekse siyasi ve ekonomik çerçeve anlamında bakıldığında distopyanın öncülerinin tahminlerinin yanlış yöne gitmediği rahatlıkla söylenebilir. Bu bağlamda bakıldığında günümüz distopyaların da yarın için bir öngörü niteliğindedir. Düşünsel, yazınsal, görsel gibi çeşitli anlatılarda kendine yer bulan distopyalar, bir yandan günümüz yaşamsal ortamına ayna tutarken bir yandan da gelecekte insanlığı nelerin beklediğine dair çıkarımlarda bulunmaktadır. Orwell'in (2011) dediği gibi, gelecek hakkında öngörde bulunabilmek için önce günümüz dünyasının değerlendirilmesi gerekmektedir. Tüm bu bağlamda, çalışma kapsamında yer alan ana kavramlardan biri olarak distopya, gelecek için oluşturulacak projeksiyonların temelinde bulunacak olan önemli öğelerden biri olmaktadır. Bu makale çalışmasının temel aldığı fikir, ekolojik dengelerin değiştiği, dünya ekosisteminin yeniden şekillendiği bir ortamda, dünyanın güncel durumunun post-apokaliptik bir geleceğe doğru ilerlediği yönündedir. İklim değişikliğinin insan hayatı üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri her geçen gün artmaktadır.

Makale çalışmasında ikinci bölümde bilim kurgu filmleri ve mekân üzerine etkileri üzerine yapılan literatür taramalarına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde yapılan uygulama çalışması anlatılmış, gelecekte öngörülen konut imgesinin nasıl olacağına dair olan kolaj çalışmalarına yer verilmiştir. Sonuç

bölümünde makale çalışmasının sonucundan bahsedilmiştir.

2. Distopik Tabanlı Sinematografik Anlatılarda Gelecek ve Konut İmgeleri ile Temsilleri

Bilim kurgu, sinemanın önemli türlerinden biri olarak, sinemanın gelişim süreci içerisinde kendine önemli bir yer edinmiştir. Bilim kurgunun kavram olarak toplum ve toplumu etkileyen her türlü etmeni konu edinen yapısı, ortaya çıkardığı alt türleriyle birlikte edebiyatta olduğu gibi sinemada da yerini bulmaktadır. Bu alt türlerden en önemlisi, tez çalışmasının da konusu olan distopyadır. Bilim kurgu sinemasının geçmişine bakıldığında verilen çoğu örnekte de görülebileceği gibi distopik anlatıların önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Distopyanın kavram olarak ortaya çıkışı bilim kurgunun tür olarak literatürde yer edinmesiyle ile yakın dönemlere tarihlenmektedir. Zamanlama, beslendikleri ortak altyapı, problem edindikleri konular iki kavramın iç içe geçmesine neden olmuştur (Atasoy, 2017). Distopik bilim kurgu yapımlarının ortak özellikleri edebiyatta olduğu gibi toplum ve toplumu etkileyen öğelerin irdelendiği, doğruluktan uzak olmayan alternatif gerçekliklerin kurgulandığı, sorgulayıcı ve düşündürücü alt yapılarla sahip olmalarıdır (Civelekoğlu, 2017).

Söz konusu yaklaşımlara sahip distopik bilim kurgu sinemasının önemli örneklerinin yer aldığı liste Tablo 1'de görülmektedir. 1927 yapımı 'Metropolis' filmiyle başlayan bu listede görülebileceği gibi sinemada distopik anlatılar, tüketim kültürünün başlangıcı, ekonomik güvensizlik ortamı ve siyasi kaos ile yola çıkarak 2021 yapımı 'Finch' filmiyle iklim krizi, insan türünün yok oluşu, post-apokaliptik dünya ekosistemine varan bir yol izlemektedir. Tabloda yer alan film yapımlarına kronolojik sırayla bakıldığında, insanlık ve dünyanın geçirdiği dönüşüm, değişen problem ve kaygı unsurları ile toplumun gelişimi gibi birçok konu hakkında fikir edinilebilmektedir. Listede yer alan örnek filmlere bakıldığında distopik bilim kurgu sinemasının – bilim kurgu sinemasının genelinde olduğu gibi – temel aldığı en önemli konunun ağırlıklı olarak gelecek olduğu görülmektedir. Yapım dönemi ya da metni ne olursa olsun filmlerin ortak olarak bulunduğu nokta gelecektir. Söz konusu distopik yapımlarda dünyanın, yaşamın, insanlığın yakın ya da uzak bir gelecekte ne durumda olacağı sorgulanmakta ve bahsi geçen geleceğe dair öngörüler sunulmaktadır. Distopya kavramında anlatıldığı üzere, film yapımlarında mevcut durumun (sosyal, toplumsal, ekonomik, siyasi vb.) bir değerlendirmesinin yapılması ve bunun sonuçlarından beslenerek gelecek için alternatif bir gerçeklik sunulması söz konusudur (Baudou, 2005).

Bu bağlamda distopik tabanlı bilim kurgu filmi örneklerine baktığımızda geleceğe dair anlatılar aslında öngörüler niteliğinde değerlendirilebilmektedir. Geçmişten günümüze film örnekleri incelendiğinde, filmlerde yer alan gelecek konseptlerinin tarihsel süreçte gerçek hayatta yer alan unsurlar haline dönüştüğü görülmektedir. Bu tip distopik anlatılarda yer alan gelecek imgesinin güçlü kullanımlarının yanı sıra filmlerdeki mekânsal kurgu ve mekân imgeleri için de benzer bir durum söz konusudur. Film yapımlarında kullanılan mekânsal öğeler ve fiziksel çevre gelecek atmosferini destekleyen unsurlar olman yanı sıra, izleyicinin mekânın dönüşümüne yönelik algısını da şekillendirmektedir. Bu nedenle distopik tabanlı film anlatılarında gelecek konsepti değerlendirilirken, fiziksel çevrenin tasviri ve mekânsal

öğelerin kullanımı da ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda bilim kurgu sinemasında distopik anlatılara dair farklı dönemlerden yapımlarla, bu tip filmlerde gelecek konseptinin kullanımı ve fiziksel çevre ile mekânsal kurgunun özelliklerle

konutlar mekanları değerlendirmeleri gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Bilim kurgu sinemasında distopik anlatılar- örnek filmler

FİLM ADI	YÖNETMEN	YIL	FİLM ADI	YÖNETMEN	YIL
METROPOLIS	FRITZ LANG	1927	28 DAYS LATER	DANNY BOYLE	2002
THINGS TO COME	WILLIAM CAMERON MENZIES	1936	THE ISLAND	MICHAEL BAY	2005
ON THE BEACH	GREGORY PECK	1959	CHILDREN OF MEN	ALFONSO CUARON	2006
ALPHAVILLE	JEAN-LUC GODARD	1965	V FOR VENDETTA	JAMES MCTEIGUE	2006
FAHRENHEIT 451	FRANÇOIS TRUFFAUT	1966	I AM LEGEND	FRANCIS LAWRENCE	2007
2001: A SPACE ODYSSEY	STANLEY KUBRICK	1968	WALL-E	ANDREW STANTON	2008
THE OMEGA MAN	BORIS SAGAL	1971	BLINDNESS	FERNANDO MEIRELLES	2008
A CLOCKWORK ORANGE	STANLEY KUBRICK	1971	MOON	DUNCAN JONES	2009
THX 1138	GEORGE LUCAS	1971	THE ROAD	JOHN HILLCOAT	2009
SOYLENT GREEN	RICHARD FLEISCHER	1973	CARRIERS	DAVID PASTOR-ALEX PASTOR	2009
LOGAN'S RUN	MICHAEL ANDERSON	1976	THE BOOK OF ELI	HUGHES BROTHERS	2010
STALKER	ANDREI TARTOVSKY	1979	NEVER LET ME GO	MARK ROMANFK	2010
MAD MAX	GEORGE MILLER	1979	CONTAGION	STEVEN SODERBERGH	2011
BLADE RUNNER	RIDLEY SCOTT	1982	CLOUD ATLAS	WACHOWSKIS-TOM TYKWER	2012
1984	MICHAEL RADFORD	1984	THE HUNGER GAMES	GARY ROSS	2012
TERMINATOR	JAMES CAMERON	1984	THE HUNGER GAMES: CATCHING FIRE	FRANCIS LAWRENCE	2013
BRAZIL	TERRY GILLIAM	1985	ELYSIUM	NEILL BLOMKAMP	2013
AKIRA	KATSUHIRO OTOMO	1988	OBIVION	JOSEPH KOSINSKI	2013
WATERWORLD	PETER RADER	1995	SNOWPIERCER	BONG JOON-HO	2014
GHOST IN THE SHELL	MAMORU OSHII	1995	INTERSTELLAR	CHRISTOPHER NOLAN	2014
12 MONKEYS	TERRY GILLIAM	1995	THE HUNGER GAMES: MOCKING JAY PART I	FRANCIS LAWRENCE	2014
OUTBREAK	WOLFGANG PETERSEN	1995	THE HUNGER GAMES: MOCKING JAY PART II	FRANCIS LAWRENCE	2015
THE DAY AFTER TOMORROW	ROLAND EMMERICH	1995	THE LOBSTER	YORGOS LANTHIMOS	2015
GATTACA	ANDREW NICCOL	1997	MAD MAX:FURY ROAD	GEORGE MILLER	2015
THE FIFTH ELEMENT	LUC BESSON	1997	Z FOR ZACHARIAH	CRAIG ZOBEL	2015
THE POSTMAN	KEVIN COSTNER	1997	BLADE RUNNER 2049	DENIS VILLENEUVE	2017
DARK CITY	ALEX PROYAS	1998	WHAT HAPPENED TO MONDAY	TOMMY WIRKOLA	2017
EXISTENZ	DAVID CRONENBERG	1999	CARGO	BEN HOWLING-YOLANDA RAMKE	2017
EQUILIBRIUM	KURT WIMMER	2002	I AM MOTHER	GRANT SPATORE	2019
MINORITY REPORT	STEVEN SPIELBERG	2002	FINCH	MIGUEL SPOCHNIK	2021

2000'li yıllarla birlikte distopik tabanlı bilim kurgu sineması örneklerinde artış gözlemlenmeye başlamıştır. Post apokaliptik çevre, teknoloji ve yapay zekâ, iklim krizi gibi ana başlıklar bu dönemden günümüze uzanan süreçte distopik anlatıları şekillendiren ana başlıklar olmuştur. Bu dönemde Minority Report (2002), The Island (2005), Never Let Me Go (2010), The Lobster (2015) gibi filmler teknoloji, yapay zekâ, klonlama gibi konu başlıkları üzerinden toplumsal ayrışma, sınıf farkı gibi konuları sorgulamaktadır. Diğer taraftan Children of Men (2006), The Road (2009), The Book of Eli (2010), Elysium (2013), Hunger Games 1-2 (2014-2015), Z for Zachariah (2015), Blade Runner 2049 (2017), What Happened to Monday? (2017) ve I am Mother (2019) gibi filmler post apokaliptik bir dünya atmosferinde kırsal ve kentsel alanlarda yaşam savaşı veren insanlığı konu edinmektedir (Ülger, 2018).

Dönemin bir diğer grup filmlerinden olan I am Legend (2007), Blindness (2008), Carriers (2009), Contagion (2011) ve Cargo (2017) farklı türlerde virüslerin neden olduğu çeşitli salgınlar ve bu salgınlar sonucu yaşananların anlatıldığı gelecek ortamını sunan yapımlardır. Son olarak 2010 yılı sonrası

yapımlardan oluşan ve tezin alan çalışmasında da yer alan Oblivion (2013), Snowpiercer (2014), Interstellar (2014), Mad Max: Fury Road (2015) ve Finch (2021) filmleri temelde post apokaliptik bir dünya atmosferinde geçen ve iklim krizi konusunun yanı sıra teknoloji ve toplumsal yapı konularını ele alan filmler olarak öne çıkmaktadır (Bauman, 2020).

Tüm bu yapımları takip eden 2010 yılı sonrası süreçte gerçekleştirilen film yapımlarında dönemin en önemli küresel problemlerinden biri olan iklim krizinin etkileri görülmektedir. İklim krizi bağlamında dünya ekosisteminin dönüşümü, post apokaliptik çevre, insan türünün tükenişi, uyum sağlama ve hayatta kalma çabası gibi başlıklar bu filmlerin ortak özellikleri niteliğindedir.

Geçmişten bugüne dek özetlenen süreç ve örnekler bağlamında değerlendirildiğinde bilim kurgu sinemasında distopik tabanlı anlatılarda, güncel sorunların değerlendirilmesi yoluyla geleceğe yönelik öngörüler sunulduğu görülmektedir. Bilim, toplum, sosyal yapı, kültür, siyaset, ekonomi gibi öğelerin her zaman kendi dönemi kapsamında distopik anlatılarda yer edinmesi söz konusudur (Kumar, 2006). Bilim kurgu film yapımlarının genelinde

olduğu gibi bu tip distopik anlatılarda da, filmlerde yer alan gelecek öngörülerini aynı zamanda gerçek hayatta izleyicinin de geleceğe dair bakış açısını şekillendirmektedir. Bu nedenle bilim kurgu sineması ve daha özelinde bu tip filmlerdeki distopik anlatılar geleceğe dair öngörülerimizi etkilemekte ve bu bağlamda aksiyonlarımızı da yönlendirmektedir. Bu bakış açısıyla birlikte tez çalışmasında, gelecek imgesi, gelecek senaryosu ve alternatif konut imgesi üretiminde distopik bilim kurgu filmlerinin bir öngörülerin oluşturulması ve problemler ile çözümlerinin şekillendirilmesi adına bir yöntem olarak kullanılması önerilmektedir.

3. Distopik Gelecek Bağlamında Alternatif Konut İmgesinin Temsili ve Üretilmesi

Bu çalışmanın ana çıkış noktası, mevcut fiziksel çevre ve değişen ekosistemin orta vadeli bir gelecekte varacağı noktada konut mekânlarının yeniden nasıl yorumlanacağı sorusuna dayanmaktadır. Olası bir gelecekte varılacak olan ekosistemin nasıl olabileceği, bu ekosistem içinde insanın ne şekilde varlığını sürdürebileceği, tüm bunlar kapsamında insanın en temel ihtiyaçlarından biri olan barınmaya yönelik problemlerin nasıl çözülebileceği soruları çalışmanın başlangıç aşamalarını oluşturmuştur. Bu kapsamda değişen ekosistemin varacağı nokta için distopik bir çevre atmosferinden yola çıkılarak, bu çevreye entegre olabilecek konut mekânına dair yapılabilecek çalışmalar sorgulanmıştır. Fiziksel çevreyi bir konsept olarak değerlendirme fikriyle birlikte konutun da net bir fiziksel tariften ziyade bir imge ve atmosfer ürünü olarak nasıl elde alınabileceği değerlendirilmiştir. Sonraki aşamada, gelecek kurgusunun bir öngörü niteliğinde oluşturulması ve öngörülen gelecek senaryosu içerisinde yer alacak olan kullanıcı ile konut mekânına yönelik önerilerin, bir katılımcı grubu ile yapılacak alan çalışması doğrultusunda gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu sayede katılımcıların gerçekleştireceği, birbirinden farklı, olası gelecek senaryoları ve konut imgesi önerileri üzerinden bir değerlendirme yapma fırsatı doğmuş olacaktır.

Tasarımda kavramsal bağlamdan tasarıma giden süreçte,

Uygulama-1

Şekil 3.1. Katılımcıların gerçekleştirdikleri çalışmalara ait akış şemaları.

Birinci modülde distopya ve ütopya kavramlarına dair teorik altyapı sunularak katılımcılarla paylaşılan metin ve izledikleri film örneği üzerinden bu kavramlara yönelik analizlerini gerçekleştirmeleri beklenmiştir. Yine birinci modülde yer alan sinema ile sinema ve mekân ilişkilerine yönelik çalışmada ilgili teorik altyapı sunulmuş, sonrasında katılımcıların izledikleri film örnekleri üzerinden filmlerde kullanılan alan kavram ve konseptlere yönelik çalışmaları ile film mekânlarını analiz ettikleri iki ayrı çalışma yapmaları beklenmiştir. Böylelikle çalışmanın temel kavram ve araçlarını oluşturan distopya, ütopya, sinema, mekân, temsil gibi başlıklar birinci modülde ele alınarak çalışmanın ana çerçevesini oluşturan ikinci ve üçüncü modüller için de bir altyapı hazırlığı gerçekleştirilmiştir.

senaryo ve konsept oluşturma ile bunlara bağlı imgelerin üretilmesi adımlarının, tasarım pratiği içerisinde alternatif yöntemler yardımıyla nasıl daha anlaşılabilir ve uygulanabilir hale getirilebileceğidir. Bu soru çerçevesinde çalışma kapsamında kullanılması önerilen alternatif yöntem olarak sinema ve distopik bilim kurgu filmleri (Çoker, 2016);

- Temel kavramların analiz ve sorgulamaları,
- Kavramlara dair imgelerin üretimi,
- Fiziksel çevre ve geleceğe dair öngörülerin oluşturulması,
- Mekân algısına dair fikirlerin oluşturulması,
- Senaryo üretimi ve konsept oluşturma,
- Mekân atmosferi ve imgesinin üretimi adımlarında kullanılan yardımcı bir araç olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, fiziksel çevre ve mekâna dair önerilerin kurgusunda sinemadan bir temsil aracı olarak nasıl faydalanılabileceği ve tasarım uygulama süreçlerine sinemanın bir araç olarak entegrasyonunun nasıl sağlanabileceği, bu çalışma kapsamında ele alınan başlıklardandır.

İç mimarlık lisans 3. Sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilen ilk alan çalışmasında 1. modülde çalışmanın temel aldığı ana kavramlar ile çalışmanın aracı olarak kullanılan kavramlara dair araştırma ve uygulama çalışmalarına yer verilmiştir.

Söz konusu çalışma modeli, teorik ve uygulamalı değerlendirmelere yönelik iki başlığa ayrılmaktadır (Şekil 3.1). Model ile elde edilmiş hedeflenen iki çıktıdan ilki, katılımcıların temel kavramlar; sinema, tasarım ve mekân ilişkileri; ekosistem ve fiziksel çevrenin dönüşümü, imge kavramı, imgenin üretimi ile konut ve mekân atmosferine dair bilgi birikimlerinin artırılmasıdır.

İkinci çıktı ise oluşturulan teorik altyapı ile kavramlara dair analiz ve görsel çalışmaların; sinemada mekân kullanımına dair çalışmaların ana çalışmanın kapsamını destekleyecek ön çalışmalar şeklinde sunulması ve bunları takiben, geleceğe yönelik senaryo ve konsept oluşumuna dair çalışmaların ve alternatif konut imgesinin üretimine dair çalışmaların sunumlarının gerçekleştirilmesi şeklindedir.

Modül 1

Alan çalışmasının ilk bölümünü oluşturan birinci modülde öncelikli olarak distopya, ütopya, gelecek ve bilim kurgu kavramları ele alınmıştır. Sonrasında sinema, bilim kurgu sineması, bilim kurgu sinemasında distopik anlatılar, temsil aracı olarak sinema, sinema-mekân ilişkisi başlıklarına değinilmiştir. Bu başlıklar ile oluşturulan altyapı sayesinde tez çalışmasının esas hedefi olan gelecek senaryosu ve konut imgesinin üretimi için gerekli zemin oluşturulmuştur. Bu modülde söz konusu başlıklara dair teorik anlatımlar sunulmuş ve katılımcılarla paylaşılan okuma ile izleme listeleri aracılığıyla başlıklara yönelik sunumlarının gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Birinci modül, ikisi teorik

anlatımlar ve üçü katılımcıların uygulama çalışmaları ile sunularına yönelik toplam beş oturumdan meydana gelmektedir. Birinci modül kapsamındaki ilk atölyede gerçekleştirilen çalışmada öncelikli olarak ütopya ve distopya kavramları üzerinden kavramsal bağlam başlığında teorik altyapı oluşturulmuş ve bu adıma ait uygulama çalışmasıyla devam edilmiştir.

Sonrasında sinema ana başlığı üzerinden tasarımı konsept ve atmosfer üretimi süreçlerinde alternatif araç ve yöntem kullanımı konusunda teorik altyapı paylaşılmış ve bu adıma

ait iki uygulama çalışmasıyla devam edilmiştir.

Uygulama çalışmasında kullanılmak üzere katılımcılarla birer metin ve film ile bu modüle ait ilk uygulama analizlerinde kullanılmak üzere ile bir kavram seti paylaşılmıştır (Şekil 3.2.). Kavram seti oluşturulurken uygulama çalışmasının temelini oluşturan ütopya ve distopya kavramları ile bu kavramların hem birbiri hem de gelecek ve bilim kurgu kavramlarıyla olan ilişkilerinden yola çıkılmıştır.

Şekil 3.2. Modül 1 ilk uygulama adımı için kullanılan katılımcılarla paylaşılan kavram seti.

Uygulama çalışmasında kullanılmak üzere kavram setinin yanında katılımcılarla paylaşılan metin ve film materyalleri Tablo 3.1’de yer almaktadır. Çalışmanın bu adımı için tercih edilen metin Thomas More’a ait Utopia kitabından, Utopia adasının genel özellikleri ve

Utopia şehirlerine dair detayların yer aldığı dört sayfalık bölüm olmuştur. Distopya kavramının aktarımında kullanılan araç ise Ridley Scott’ın yönetmenliğini yapmış olduğu 1982 yapımı Blade Runner filmidir.

Tablo 3.1. Distopya ve ütopya kavramlarına yönelik uygulama metin ve filmi.

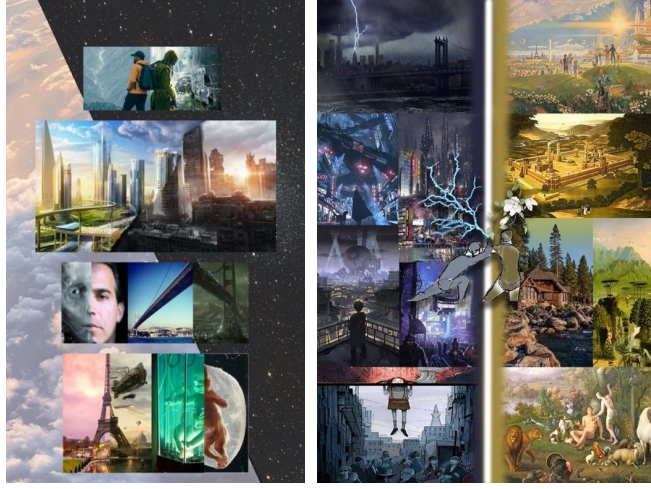
Materyal	İsim-Açıklama	Kavramsal Bağlam-Seçim Kriteri
Metin	Utopia, Thomas More, 1516, sf. 40-44 (More, 2020)	Ütopya – Ütopya Toplumu – Ütopya Kentleri
Film	Blade Runner, Ridley Scott, 1982 (Scott, 1982)	Distopya – Distopik Kent ve Mekân – Distopya Toplumu – Bilim Kurgu – Gelecek

Çalışmanın bu adımı için tabloda yer alan seçim kriterleri ve kavramsal bağlam dahilinde, ilgili metin ve filmin tercih edilmesinin temelinde öncelikli olarak Utopia eserinin, kavram olarak ütopyanın bir nevi başlangıç noktası olması ve kavrama dair getirdiği önerilerin katılımcılar için net ve açıklayıcı nitelikte olmasıdır. Bu metin ütopya kavramına dair paylaşılan teorik altyapının okunabileceği, fiziksel çevre, mekân kurguları ve toplumsal yapıya dair önemli anlatımların yer aldığı bir örnektir. Tercih edilen film olan Blade Runner ise distopya kavramının yine metin örneğinde olduğu gibi fiziksel çevre, kent, mekân kurgusu ve toplumsal yapı bağlamında nasıl işlendiği ve ne şekilde çalıştığını gösteren bir örnek niteliğindedir.

Kavramlar arası karşılaştırmalı analizler ve değerlendirmeler iki örneğin temsilleri yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, uygulama çalışmasında katılımcıların iki kişilik gruplara ayrılarak, kendileriyle paylaşılan metin ve film örnekleri üzerinden ütopya ile distopya kavramlarının analizlerini gerçekleştirmeleri ve bu analizleri iki boyutlu kolaj tekniğiyle sunmaları beklenmiştir. Çalışma ile

hedeflenen öncelikli olarak ütopya ve distopya kavramlarının kapsamının anlaşılabilmesi ve iki kavram arasındaki birbirine zıt ama aynı zamanda birbirinden beslenen ilişkinin sorgulanmasını sağlayabilmektir. Yazılı ve görsel iki farklı anlatı tekniği sayesinde kavramlara ait metinlerin daha net anlaşılabilir hale gelmesi hedeflenmiştir. Kavramlara dair temel fikirlerin edinilebilmesi ile bu kavramların gelecek konseptiyle ilişkilendirilebilmesi için gerekli altyapı sağlanmıştır.

Şekil 3.3’te verilen katılımcılara ait örnek çalışmalarda kavramların analizleri ile metin ve film aracılığıyla değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan imgesel sunumlar görülmektedir. Her iki çalışma da kavramların en başta birbirine zıt görünen tabiatlarına odaklanarak bu zıtlığı net çizgilerle tarif etmeye yönelmiştir. Zıtlık durumunun kavramların varlıklarıyla karşılıklı olarak beslendiği ve aynı zamanda da bir kavramın diğerine dönüşümünün olasılığının ne kadar yüksek olduğu katılımcılar tarafından belirtilenler kapsamındadır.

Şekil 3.3. Distopya ve ütopya kavramlarına dair gerçekleştirilen katılımcı çalışmalarını örnekleri.

Bir diğer katılımcı çalışması örneği olarak Şekil 3.4'te görülen sunumda, diğer çalışmalarla benzer şekilde ütopya ve distopya kavramlarının zıtlığı üzerinden bir vurgulama yapılmıştır. Bu vurgunun bağlantı noktasında yer alan dünya imajıyla, yine iki kavramın karşılıklı ilişkisi sorgulanmış ve biri olmadan diğerinin varlığının tarif edilemeyeceği üzerinde durulmuştur. Çalışmayı gerçekleştiren katılımcılar her ütopyanın kendi içinde bir distopya barındırdığı ve distopyaların da ütopyalar temelinde yükseldiği görüşüne odaklanmışlardır. Şekil 3.5 ve 3.6'da görülen örnek çalışmalar da yine benzer şekilde kavramlar arası ilişkileri distopya ve ütopyanın zıtlığından

beslenen ve birinden diğerine dönüşen kurgu üzerinden değerlendirmektedir.

Bu bağlamda katılımcıların gerçekleştirmiş oldukları çalışmalar ve sunumlarında ifade ettikleri temel kapsam iki kavramın zıtlığı ile başlayan ancak iç içe geçen ve birbirinden beslenen yapısal bütünlüğünü ele almaktadır. Buna göre çalışmalar her ütopyanın kendi içinde bir distopyayı barındırdığı ve distopyanın kavramsal olarak günlük hayat ve olası gelecek senaryolarında daha güçlü bir yere sahip olduğu yönündeki fikirleri savunmaktadır.

Şekil 3.4. Distopya ve ütopya kavramlarına dair gerçekleştirilen katılımcı çalışmalarını örnekleri.

Şekil 3.5. Distopya ve ütopya kavramlarına dair gerçekleştirilen katılımcı çalışmaları örnekleri.

Şekil 3.6. Distopya ve ütopya kavramlarına dair gerçekleştirilen katılımcı çalışmaları örnekleri.

Katılımcı çalışmalarının bir arada değerlendirilmesi sonucu ulaşılan kavram seti Şekil 3.7’de yer almaktadır. Buna göre çalışmalara ait açıklamalarda da sıkça görülen zıtlık ve birlik kavramları çalışmaların tamamında görülen ortak kavramlar olmuştur. Zıtlık ve birlik kavramları ütopya ve distopyanın birbiriyle ilişkini vurgulamak üzere kullanılırken, mekânsal unsurlar ve toplumsal yapı örnekleri üzerinde durulmuştur. Bunların yanı sıra katılımcılar tarafından vurgusu yapılan bir

diğer kavram eşitsizlik olmuştur. Katılımcılar özellikle toplumsal eşitsizliğin ve sınıf ayrımının hem ütopya (köle sınıfının varlığı) hem distopya bağlamında öne çıkması üzerinde durmuşlardır. Yoğunluklu olarak kent ve mekân kurguları kapsamında olmak üzere distopya bağlamında yapılan değerlendirmelerde öne çıkan kavramlar ise soğukluk ve karanlık olmuştur.

Şekil 3.7. Modül 1 ilk uygulama sonucunda katılımcı çalışmalarında yer alan kavramlara dair özet.

Uygulama başlangıcında paylaşılan kavram seti ile katılımcı çalışmaları sonucu özetlenen kavram seti karşılaştırıldığında zıt/zıtlık, benzer/birlik, düzen/denge ve gelecek gibi kavramların benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bunların yanı

sıra paylaşılan kavram setinin dışında çalışmalarda eşitsizlik, soğukluk ve karanlık gibi kavramlarda görsel ve sözlü anlatımlarda öne çıkmıştır (Şekil 3.8).

Şekil 3.8. Modül 1 ilk uygulama girdi ve çıktı olarak kavram setlerinin karşılaştırılması.

4. Sonuç

Çalışmanın bu adımı kapsamında gerçekleştirilen uygulama ve sunumlarda ütopya ve distopya bağlamında filmlerde ele alınan alt kavramlar şekillendirilmiş ve hem ana kavramlar hem de uygulama açıklamalarında verilen bu alt kavramlar bağlamında mekânsal kurguların nasıl işlendiğine dair yorumlar yapılmıştır.

Söz konusu çalışma modeli, teorik ve uygulamalı değerlendirmelere yönelik iki başlığa ayrılmaktadır. Model ile elde edilmesi hedeflenen iki çıktıdan ilki, katılımcıların temel kavramlar; sinema, tasarım ve mekân ilişkileri; ekosistem ve fiziksel çevrenin dönüşümü, imge kavramı, imgenin üretimi ile konut ve mekân atmosferine dair bilgi birikimlerinin artırılmasıdır. İkinci çıktı ise oluşturulan teorik altyapı ile kavramlara dair analiz ve görsel çalışmaların; sinemada mekân kullanımına dair çalışmaların ana çalışmanın kapsamını destekleyecek ön çalışmalar şeklinde sunulması ve bunları takiben, geleceğe yönelik senaryo ve konsept oluşumuna dair çalışmaların ve alternatif konut imgesinin üretimine dair çalışmaların sunumlarının gerçekleştirilmesi şeklindedir.

Bağlamı ve modeli ile bu tez çalışmasında sunulanlar ile ileri aşamalarda, tasarım süreçlerinde disiplinler arası uygulamalar ile alternatif yöntemlerin kullanımlarının geliştirilebilmesini hedeflemektedir. Sunulan model ve alternatif yöntem uygulamaları ile tasarımcı adayları için tasarım stüdyolarına ek ya da paralel devam ettirilebilecek modüllerin kurgulanması söz konusu olabilecektir. Aynı zamanda çeşitli atölye çalışmaları ya da bu çalışma temel alınarak geliştirilebilecek yeni modeller ile tasarım süreçlerinin geliştirilebileceği ve disiplinler arası ilişkilerin kurgulanabileceği yeni yöntem denemelerinin önü açılması söz konusu olabilecektir. Disiplinler arası bu çalışma kapsamında sunulan süreç, model ve bulgular, ulusal ve uluslararası akademik alanın değerlendirmesine sunulmaktadır. Bu çalışma ile bundan sonraki olası alternatif çalışmaların önünün açılabilmesi hedeflenmektedir.

Kaynaklar

- Ülger, G. (2018). *Distopya Hayal ile Gerçek Arasında-Distopik Yaşam Temsilleri*. (1.baskı). İstanbul: Aya Kitap.
- Kumar, K. (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya* (2.baskı). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2020). *Modernlik ve Müphemlik* (4.baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Atasoy, E. (2017). Ütopyacılık, Ütopya ve Distopya Üzerine Genel ve Eleştirel Bir Bakış. *Doğu Batı*, 80(20):55-72.
- Civelekoğlu, F. (2017). Korkunçlaşan Dünyanın Teselli Noktası Olarak Distopya. *Doğu Batı*, 80(20):11-38.
- Orwell, G. (2011). *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* (6.baskı).

İstanbul: Can Yayınları.

Baudou, J. (2005). *Bilim Kurgu* (2.baskı). İstanbul: Dost Yayınevi.

Yürür, F. (2017). *Kıyametin Sineması: Post Apokaliptik Filmler* (3.baskı). İstanbul: Cinius Kitapevi.

Çoker, N.B. (2016). *Bilim Kurgu Sineması: 1900-1970*. İstanbul: Seyyah Kitap.

More, T. (2020). *Utopia* (8.baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Scott, R. (1982). *Blade Runner* (Film). United States: Warner Bros.